

Hattyúdal huszonhatodik születésnapomra

Kiss István

A rádió a Hattyúk tavát játssza Csajkovszkitól. — A címhez ennek egyelőre semmi köze. Csak szeretem ezt a zenét. El tudnám hallgatni reggeltől estig ilyen üres vasárnapokon. Egyedül, heverészve, szidva az örökké szürke ünnepeket, meg magamat is. — Tudnám hallgatni akár pergőtűzben is. Még nem próbáltam ugyan, mert a háborúval nem volt semmi dolgom, de azt hiszem tudnám.

Sajnos, pár percig tart az egész. Csak ez volt szép. Semmi más — az egész istenverte napon! Egy kis időre felkavart (ha ürességben egyáltalán van mit felkavarni).

*

Nehezemre esik gondolkodni. Emlékszem, valamikor nem voltak ilyen gondjaim. De azóta Camus megírta remekművét az unalomról. Igaz, nem olvastam, de azért tudok én is néha amúgy istenigazából unatkozni. Nélküle is. Minden ünnepnapon.

Szeretem a hétköznapiakat, akkor nem jut időm mértéktelen töprengésre. Visz a munka egyik napról a másikra.

TÉRJUNK A TÁRGYRA

Üres vagyok. A szellemem szorgalmasan laposodik. Az a gyanúm, hogy fiatal koromban sokkal többet értem. — Fiatal koromban! De hiszen három-négy évvel ezelőtt még az iskolapadban ültem! — És mégis! A fiatal-ság végét nem jelzi korhatár.

Nem vagyok fiatal. Őszintén mondom.

Nem vagyok, mert gondolataim és tépelődéseim már nem építik bennem a világot, hanem csak tükrözik. Szellemem, mint a szpongya: néha-néha kicsordul belőle valami bölcsesség, amit még az előző korban szívott magába. Majd elmagyarázom. — Régebben én minden fogalmat megformáltam külön a magam használatára. Alkottam a magam világát. Nem voltam hajlandó a másokét olcsó tandíjért készen átvenni. Akkoriban tépelődő, izzó, elmélyülő, örökké keresgélő emberke voltam. Ember, aki nem fogad el senkitől semmit, hanem maga akarja felfedezni az életet. Szebben, jobban, alaposabban, mint az másoknak valaha is sikerült.

És ma délután felfedeztem a szakadékot, az akkori belvilágom és a mostani között. Többé nem izgatnak az élet titkai. A kutatószellem nyugdíjba vonult.

Miért? Kialakult az egyéniségem? Megismertem, átértékeltem és leltároztam mindent?

Aligha! Hiszen nem oldottam meg egy tized részét sem azoknak a problémáknak, amelyek régebben izgattak.

Ezt nagyon jól tudom, de azzal védekezek, hogy nincs időm és hogy nem szeretem az üvegházban gyártott tragédiákat. Untat a nagykaliberű bölcselkedés, untatnak a mélyre főrekvő sejtelmes és zavaros megérzések. Ha a kezembe kerül valami hasonszórú irodalmi remekmű, csak szenvedő kérdőzést és álpátoszba burkolt kesergést látok benne.

— Legyünk reálisak! — mondom és e szent zászló alatt átadom magamat az édes semmittevésnek. Melengetve egy újabb életfilozófiát, amely mindent helyesel, ami hasznomra van és elítéli az oktalan, céltalan fáradozást, még a gondolkodás terén is.

Anyagi gondok nem kínoznak. Munkámat havonta megfizetik. Minden erőfeszítésem arra irányul, hogy ez jövőre is így legyen. Minek tépelődjek, minek csináljak olyasmit, amit nem számítanak bele a munkateljesítménybe? Az örökkévalóság felmérését például és hasonló kamaszkorbéli lázálmodat.

Ez volt nagyjából a két kor összehasonlítása.

És én élek, éldegélek. Vegetálok. Fogyasztgatom szorgalmasan azt a kincset, amit fiatalságom hőskorában szereztem. Mert csak az az értékem. Az adja az egyéniségemet. Ma már nem szerezek hozzá semmit.

Tehát: aleluja, kialakultam!

A szellem csak fiatal alkotókat ismer. Az idősebbek már üzletemberek. Igen jól értik aprópénzre váltva felhasználni azt a kevés, de nagy-szerű kincset, amit fiatal korukban szereztek.

Csak egy röpke pillanatig: általánosítsunk. Miért nem születnek remekművek a jólétekből?

Hát ezért! (Lásd fentebb.) A bőséges ebéd és a boldog családi élet senkit sem ösztönöz tépelődésre. — Bezzeg, ha tovább tartanak a kenyérből és szalonnából álló diákkori vasárnapi ebédek (amelyeket csak a bőséges fantázia fűszerezett), talán nagy bölcs lett volna belőlem. „Csak azért is megmutatom, hogy ki vagyok!”

Ma már ilyesmi nem szorítja ökölbe kezemet. Ki vagyok? Hiszen látják. És ne túlozzunk: Nem én leszek az, aki feltalálja a kör négyzögesítését.

És szundikálok tovább.

HEJ, FIATALSÁGI!

Felugrottam az ágyról (Csajkovszki zenéje már régen elhangzott). Porosodó papírokat szedtem elő. Kutatni kezdtem.

— Találkám van azzal a négy évvel ezelőtti fiatalemberrel!

Akkoriban úton-útfélen, iskolában, otthon, színházban, utcasarki lámpák alatt jegyezgettem a gondolataimat.

Mert:

A gondolatok egymást szülik. Minél több ötlük fel bennünk, annál nagyobb lehetőség van újak, érdekesebbek felmerülésére. Képzettársításunk finomodik. Merészebb, elmélyülőbb lesz.

És minél mélyebbre hatolunk, annál nagyobb mélységeket fedezünk fel.

— Az ember szinte beleszédül.

Olvasgatok. Na lám! Engem bizony sohasem fog el ilyen szédület mostanában. Tudom, hogy régebben húzogattam a kezemen a bőrt és nagyokat csodálkoztam, hogy mi a szösz, hát ez vagyok én? Ez a nyúlós bőr ezekkel a szőrszálakkal? És nagyon tudtam álmélni ezen.

Ma csak mosolygok. Nézd csak! Hogy igyekszik az ember szaporítani a problémákat! Mintha nem akadna túl sok egyébként is. Egyeseket a túlvilági élet aggaszt, másokat az emberiség sorsa — ez meg, ehol-e. A bőrt húzogatja és bölcselekszik.

Szinte örülök, hogy ebben a tökéletlen, küzdő, vergődő korban élek. A véremlen érzem lüktetni a ritmusát. Nyakig elmerülve lubickolok az ellentéteiben.

Ma?

Alig érzékelek valami ellentétet. Minden roppant világos. És természetes. — Jobbanmondva kerülöm mindazt, ami visszás. Kerülöm az ellentéteket. Tudom, hogy a világ világ, nem sokat javult néhány év alatt, de ellentétei nem lüktetnek már az ereimbén. Lefoszot'ak rólam. Elzárkoztam tőlük. Szenvtelen vagyok. (És az életszükségletté vált izgalmat hajlandó vagyok cowboy filmekkel pótolni.)

Mindenki szeretne a maga képére formálni. Ezt úgy nevezik, hogy nevelés, oktatás.

— Ragadd meg a gyepelőt! — biztatom magamat. Még ha téves utakra jutsz is! Akkor is többet ér a tudat, hogy „én akartam így”, nem pedig a vak sors és idegen „jósándék” hordoz keresztül-kasul mindenféle szemétdombokon.

— Micsoda bizalmatlanság! Micsoda igazságtalanság az emberekkel szemben! — hördülök fel hasonfekve az ágyon.

Forradalmi voltam és merész. „Nem kell semmi, amire a közvélemény ütöt'e rá a jóváhagyását. Nem hiszek senki eszméjének, meggyőződésének.” Mindent és mindenkit gúnyoltam. Elég erősnek éreztem magamat arra, hogy a magam világát én építsem fel. Nem tiszteltem senkit. (Értsd szó szerint.) Vita'koztam nyakra-főre. Ég'em és boldog voltam. — Még az sem izgatótt túlságosan, hogy az egyik heves vita'kozás után ki akartak zárni az iskolából, mondván, hogy zülleszttem az iskolai fegyelmet.

Ez voltam én.

Még a szülői szeretet is sértett. Tudom, hogy én is tökéletlen vagyok, mint bárki más. Miért lát bennem a szülő mégis többet, jobbat, különbet? Bántott ez az ésszerűtlenség, ez az oktalan szeretet.

A nagy emberi érzések, indulatok nem érdemlik meg azt a tiszteletkeltő nimbuszt, amely körülveszi őket. A szülői szeretet például csak egyszerű emberi szenvedély, tele önzéssel. Néha még a normális jószándék is hiányzik belőle. — Szenvédélynek nevezem, mert keletkezése nagyon hasonló az izgatószer fogyasztás, a részegség stb. keletkezéséhez. Az indítóok reális és szükségszerű (az ópiumszívónál: valami betegség, a szülőnél: a fejletlen, támaszra szoruló gyerek). De ez később megszűnik. (A betegség elmúlik, a gyermek felnő), csakhogy erre már a szenvedély fittyet hány és teljesen öncélúan fejlődik, terebélyesedik. Teljesen logikátlanmá és talajtalanná válik.

Sok visszásság, ferdeség és anomália születik ebből. Például siratjuk a meghalt rokont. De nem azért, mert a halottnak most valami fáj és mi emiatt sajnáljuk, hanem mert velünk történt tragédia. Valami megszűnt számunkra létezni. Ertelmetlenné, tárgyatlanná vált egy képzetcsoporthunk. A magunk veszteségét siratjuk. (A halottnak már semmi sem fáj.)

Aztán fáj a szülőnek, ha a fia elszoklik tőle. Érzelmek tévútra viszik és nem megkönnyíteni, hanem megnehezíteni törekszik az előbb-utóbb bekövetkező válást. (A fiú házassága vagy a szülő halála.) Önző és merev szeretetével szinte tudatosan igyekszik fájdalmat okozni annak, akit szeret. Az önzetlen szeretet — éppen fia érdekében — azt parancsolná, hogy igyekezzen függetleníteni magától.

Igy van a szerelmesekkel is. A szerelmes például mindent megtesz kedvese boldogsága érdekében, egy valami kivételével: lemondani róla, válni tőle nem hajlandó. Még akkor sem, ha éppen ezzel boldogítaná. — Talán majd idővel kivesz az ilyen ésszerűtlen szeretet. De lehetséges ez? Nem szentségtörés ilyesmire még csak gondolni is?

Hát nem mondom, sikerült alaposan a feje tetejére állítani a dolgot. És ami a legfurcsább, most sem tudnék színt vallani ebben az ügyben. Nem is csoda. Azóta nemigen törtem rajta a fejem.

Nagyon érdekelt az ember. Vizsgálgattam minden oldaláról és még legszentebb vonásai sem ébresztettek bennem „kellő” tiszteletet. — Én akartam eldönteni, hogy mi az, ami tiszteletet érdemel. (Persze, ilyesmit nemigen találtam. Mindenkit ki lehet forgatni.)

Nem a munka, hanem az elégedetlenség és a kíváncsiság tette az embert emberré. (Hiszen dolgozni nem szeret!) A lehető legkisebb fáradsággal a lehető legnagyobb javakat igyekszik megszerezni. Mindig többet és jobbat akar.

Az ember soha sincs megelégedve. A nagy eszmék nagy tévedése éppen az hogy megelégedett emberek festegetnek, vagy ilyen embertípust szeretnének „kialakítani”. (Ilyen vagy olyan módon.) A mi szocialista emberünk is elégedetlen. Sőt, évek múltával is elégedetlen lesz.

Hm, csak nem olyan mértékben, mint mondjuk a harmincas évek proletárja. Az is igaz, hogy minden viszonylagos (amint ezt fentebb a szülői szeretet esetében is láttuk). Viszont én, most, nem vagyok elégedetlen. És hajlandó vagyok sorstársaimról is ugyanezt feltételezni. (Talán mert a tépelődés, a gondolkodás helyére a munka lépett? — Es a havi fizetés.)

Nem szeretem a bigott embereket, mert ők szinte eleven szobrai a szellemi egyoldalúságnak. — Na jó, többé-kevésbé mindenki ilyen, de ha valaki kultuszt úz ebből, az már több a soknál. — Templomba jár, az elveiért kész bicskára menni, beletemetkezik, belevész a párteszmeékbe stb. (Szerintem minden eszmei túlzás, bigottság.)

A józan kételkedést becslöm mindenhol, mindennel szemben. (Mert hogy nem vagyunk tökéletesek és eszméink sem lehetnek tökéletesek — ez, azt hiszem, világos.)

Vállvergető, atyáskodó megértéssel mosolygok az ilyen okoskodásokon. (Habár a fentieket ma is igaznak ismerem el. Megcáfolni legalábbis nem tudnám.) Főlényes kézlegyintéssel nyugtázom és elismerem a fiatalkori lázat, — amely úgyis arra van ítélve, hogy lehűljön, lecsendesedjen. — Én ezt már tudom! Lám, ma már józanul meg tudom ítélni a helyzetet és a türelmetlenség nem ragad túlzásokra.

De azért néha felsír bennem a vágy. — Ez voltam én! Amikor még nem kaptam meg a behívót a tucateberek hadseregébe. Ez most — kivételesen — nem a hétköznapi milliók lenézését jelenti. Megértem őket, mert megértem magamat is. — Mire jó a nagyzolás? A fiatal titán képzelődése nevetséges. (Öregszem?)

És mégis. Ő csiszolatlan gyémánt volt. Én pedig csiszolt üvegdarab vagyok. — És őrzöm azokat a régi feljegyzéseket, melyeket izgatottan, sokszor a forgalmas utcán vetettem papírra az alkotóláz gyönyörével.

Szinte kívánom, bárcsak megint kidobnának valahonnan. — De most már nem vagyok méltó ilyen megtisztelésre, megkülönböztetésre. Lehültem, nem telik tőlem lázadás. Dúdolgatom gúnyorosan, hogy „hej, de nagyon csendes ember lettem”.

Na, mi fáj?

Semmi... Jól érzem magam. És éppen ez a lubickolás a langyos köznyben — éppen ez öli meg a szellemi frissiséget.

Minden erkölcs egy-egy nagy tévedés. A szerelem és a nemi élet erkölcsé is csupán adalék az emberi butaság történetéhez. A természetes és tiszta örömet adó dolgokat, lám, néha kikiáltjuk bűnnek és romlottságnak. Sikerült is belőle izgató tabut csinálni. Misztikumot, ami a fiatal „rejtélyeivel” sokszorosán izgatja, gyötri.

Kész röhej! Tiltuk meg valakinek a lélegzést, aztán csodálkozunk, hogy a visszafojtott szusz kitör belőle. A szerelem is csak csendes szuszogás lenne e sokféle tilalom nélkül. Figyelemre se méltatnánk, mert valószínűleg senki sem esne túlzásba. (Senki sem zabálja magát betegre, ha az orra előtt mindig ott van az étel.)

Mit bánom én, hogy miként szeretnek majd száz év múlva az emberek! A szerelemben most csak a mindennapi apró tragédiák kötnek le és egy cseppet sem vigasztal a tudat, hogy lehetne ez még szebben, jobban is.

A bánat és a fájdalom hosszantartó állapot és intenzitása idővel még növekedhet. Az öröm, a boldogság csupán pillanatnyi lelki fény sugar — és ha tovább tart is, intenzitása erősen csökken. — Gazember az isten! Gazember a természet!

Minek is kecségtet az élet annyi szépséggel, annyi mámorral! Az ember sosem ürítheti fenéki poharat. A beléoltott szomjas szépségvágyat soha sem csillapíthatja.

Érdekes, hogy az éhező fiatalnak nem az éhség fáj, hanem a világ sorsa. Micsoda dac, micsoda gúny ez! És micsoda lekicsinylő gesztus a maga apró anyagi gondjaiba és az egzisztencia hajhászásba vesző idősebb korosztály felé.

A fejlődés megcsalja az embert.

Hogy valaki boldog lehessen, egy kicsit együgyűnek és igénytelennek kell lennie. — És most jön a java! Tudniillik a fejlődésnek nincs is szükségére boldog emberekre — mert hol marad akkor a tülekedés, a tépelődés, az izzás és az ellentétek, amelyek előre visznek bennünket? A szép jövő csak délibáb. És utunk egy végtelenbe vesző archimedesi csavar, melyen szorgalmasan mászunk felfelé.

Ehhez nincs mit hozzátennem. Egy kicsit sértő az egész. (Tekintve, hogy jelenleg én is megelégedett vagyok.)

Dühít a tehetetlenség. Hogy nem vagyok a magam ura. Születésem, halálom nem az én akaratomból történt. Csak egy kiköpött rágógumi vagyok az út szélén. Valaki odalökött és ott kell maradnom, míg csak más valaki odébb nem rüg. Senki sem kérdezte, hogy akarok-e élni. A születéssel megkaptam a kezdősebességet, mint valami bolygó, és most a tehetetlenség mozgásban tart.

Ez aztán büszkeség! Az ifjú titánnak nem tetszik, hogy őrá is érvényesek a természet törvényei. Mintha a sast látnám szégyenkezni, amikor rápillant a tojáshéjra, amelyikből kikelt. Röstelli, hogy ő is éppen úgy jött a világra, mint egy közönséges veréb.

ELFAKULT IDEÁLOK

Várom a „döntést”. Valamire majd csak rájövök. Hogy tulajdonképpen mit is akarok én ezen a világon. Hogy mi az én szerepem ebben a színjátékban.

Persze, a kinyilatkoztatás elmaradt. A probléma elsikkadt. Nem fontos az egész. Nem is gondolok rá többé. Így aztán megoldatlanul is megoldódott. Megvan az elfoglaltságom, a munkám. Az életem folyása visszavonhatatlanul kapcsolódik a nagy menetrendhez. (És én szorgalmas fogaskerék lettem.) Élek, mozgok, sietek, hadonászok egyik napról a másikra, mégpedig mindenféle „döntés” nélkül. (Az élet értelmére nem jöttem rá, de most már nem is izgat.)

Így lassan, észrevétlenül és fájdalommentesen elsikkadnak, elfakulnak a fiatalos problémák. Megoldatlanul. És ilyen sorsra jut sok-sok más emberi probléma is. Néhányat az idő megold, de nagy részüket egyszerűen eltemeti. Az eredmény így is ugyanaz: a probléma megszűnik probléma lenni. — Nem kell azt mindig megoldani!

A fiatalos miegymásból csak a tekintély nem tisztelése maradt meg. Ez is csak részben, mert mostanában sohasem teszem ki köszömlére. Nem élek vele.

Figyelem magamat, és érzem, hogy egyre jobban durvulok. Nem vonz már a kutatás, elmélyülés, vagy a művészet. Nem hiszem, hogy egy kicsit is jobb, vagy különb lennék, mint mások. Már régen nem hiszem. A szép ideálok is „formát öltöttek” és leegyszerűsödve igen jól beleférnek az általános szokás, illem, erkölcs és az általános törvények keretébe. — Mind ebben szépen fellelhető az önérdek térhódítása, sőt, valami céltalan gonoszság is.

Nem hízelgek magamnak azzal, hogy ez az átalakulás tragédia. Ha az egész dologban van valami tragédia, az csupán ennyi: nekem mindez egy csöppet sem tragikus.

Csendes írás ez. Ami kis gúny belekerült, az is csak véletlenség. Hagyomány: szeretnék következetes lenni önmagamhoz. De éle már nincsen.

Egyszóval:

Felmérettem, leltárba vétettem és be vagyok skatulyázva mindörökre.
Amen.

